

WIĘŚCI

WŁOCŁAWSKI PRZEGLĄD EKOLOGICZNY

PL ISSN 1640-0801 NR 4 (38)2007

2. Festiwal Folkloru i Kultury
Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej

XI Biegi Przełajowe z Okazji Święta Niepodległości „Zielona Szkoła” Goreń Duży

Już od 11 lat, w Goreniu Dużym, Rocznicę Odzyskania Niepodległości świętujemy na sportowo. Powiatowe Biegi Przełajowe przyciągają rok rocznie około 400-tu uczestników, ze Szkół Podstawowych i Gimnazjów z całego Powiatu.

Organizatorami zawodów są: Kujawsko-Pomorskie Zrzeszenie LZS w Toruniu, Urząd Gminy w Baruchowie, Powiatowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe we Włocławku, „Zielona Szkoła” w Goreniu Dużym.

W pierwszych Biegach Niepodległości wzięły udział zaledwie cztery szkoły: SP Bycz, SP Baruchowo, SP Goreń i SP Czarne. Organizatorzy, Panowie Grzegorz Tomasik i Waldemar Józwiak oraz Pani Elżbieta Żamoj wspominają te chwile bardzo ciepło, tym bardziej, że impreza szybko się przyjęła i na stałe wpisano ją w coroczny kalendarz imprez powiatowych.

Atmosfera zawodów jest bardzo gorąca, mimo, że pora roku nie zawsze temu sprzyja. Tej jesieni, nad goreńskie trasy wyścigowe nadciągnęły deszczowe chmury. Nie

był to jednak problem dla młodych i ambitnych sportowców. Tym bardziej, że po wyczerpującym biegu na zawodników czekała pyszna grochówka. A pod drewnianą wiatą, przy kominku, można było ogrzać zmarznięte dłonie.

Czas na goreńską grochówkę

Program zawodów podzielony był na pięć grup wiekowych chłopców i dziewcząt. Maluchy miały do pokonania dystans 250 m, dzieci starsze – dystanse: 400 m i 600 m a młodzież gimnazjalna odległości 1000 m i 1200 m.

Największą grupę zawodników stanowiły dzieci ze szkół podstawowych, to właśnie wśród małych sportowców emocje były największe.

Po zakończonych zawodach zliczono wyniki i wyłoniono zwycięzców indywidualnych i grupowych. Za zajęcie miejsc od I do III dzieci otrzymały prawdziwe medale oraz nagrody rzeczowe, natomiast nagrodami za wyniki grupowe były przepiękne puchary.

Wyniki tegorocznych biegów przełajowych:

Wyniki indywidualne uczniów: **Klasy IV i młodsze:** Słomczewska Angelika (Fabianki), Maślanka Jakub (Baruchowo). **Klasy V-VI:** Justyna Warchoń (Smólnik), Łukasz Rożek (Baruchowo). **Klasy VII-VIII:** Ewelina Świerkowska (Baruchowo), Krystian Waćkowski (Baruchowo). **I-II Gimnazjum:** Angelika Michalska (Fabianki), Adrian Skrzypiński (Fabianki). **III Gimnazjum:** Alicja Bógdał (Baruchowo), Mateusz Tłuchowski (Fabianki).

Wyniki grupowe szkół: **Szkoły Podstawowe:** I Baruchowo, II Fabianki, III Smólnik. **Gimnazja:** I Baruchowo, II Choceń, III Nasiegniewo.

Organizatorzy mieli również niespodziankę dla najmłodszych uczestników zawodów. Dwoje małych lekkoatletów otrzymało piękne prezenty.

Od roku 2006 przed rozpoczęciem Biegów Niepodległości, wszyscy uczestnicy słuchają z powagą „Mazurka Dąbrowskiego”. To nowy punkt w programie zawodów. Bardzo trafny, ponieważ podnosi rangę i wagę naszego sportowego święta.

Odsłuchanie hymnu narodowego

Zwycięzcy grupowi. Baruchowskie szkoły bezkonkurencyjne

Kierownik „Zielonej Szkoły” w Goreniu Dużym
Joanna Majewska

Wydawca:
Włocławskie Centrum
Edukacji Ekologicznej
ul. Komunalna 4, 87-800 Włocławek
tel./fax (0-54) 411 09 95
tel. (0-54) 232 76 82
e-mail: wcee@neostrada.pl
www.wcee.org.pl

Nasze konto:
35 1540 1069 2001 8705 2009 0003
NIP: 888-22-21-580

Czasopismo wydawane jest
od września 1998 roku.
© Copyright by
Włocławskie Centrum Edukacji Ekologicznej
Włocławek 2007

Rada programowa:
Maria Balakowicz (Sekretarz)
Zbigniew Brenda
Stanisław Kunikowski (Przewodniczący)
Bogdan Laszuk
Marek Zapędowski

Kolegium redakcyjne:
Zbigniew Centkowski (Sekretarz)
Maria Palińska (Redaktor Naczelny)
Monika Pawlak
Monika Tomczak
Paulina Michalska-Szyc
Julia Grzanka-Zielińska

Skład i druk:
EXPOL P. Rybiński, J. Dąbek sp.j.

Zdjęcie na okładce:
Witold Kaczmarek

Wydano przy pomocy finansowej:

• Wojewódzkiego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Toruniu

• Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Warszawie

• Urzędu Miasta Włocławek

• Powiatowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej we Włocławku

Realizacja wydawnicza:
EXPOL P. Rybiński, J. Dąbek sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek
tel. (0-54) 232 37 23

e-mail: sekretariat@expol.home.pl; www.expol.home.pl

XI Biegi Przełajowe z Okazji Święta Niepodległości „Zielona Szkoła” Goreń Duży	2
Sprawozdanie z konferencji „Ekoanimatorka w rekreacji i turystyce”	4
„Zielone Forum”	5
Recykling szansą dla środowiska	6
Drzewko za butelkę 2007	7
Obchody Święta Drzewa 2007 w Szkole Podstawowej w Kowalu	8
Jesienne zielone szkoły w Funce i Mokrzyzewie	9
Przyrodniczo-leśna edukacja ekologiczna	10
„Od Kujawiaka do Oberka”	11
Edukacja środowiskowa Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego – potencjał i możliwości cz. II..	14
Kłóbka – walory kulturowe i przyrodnicze cz. III	17
Pozdrowienia z Podlasia	20
Żywność ekologiczna czyli smak natury	22
Dla dzieci	23
Nowości wydawnicze	24

Do Siego Roku

*Niech miłość, radość i nadzieja,
która w tym szczególnym czasie
Świąt Bożego Narodzenia
łączy ludzi na całym świecie
pozostanie na wszystkie dni
nadchodzącego 2008 roku,
pozwoli nam z radością żyć w pokoju
i z powodzeniem realizować
plany i marzenia*

Redakcja „Ekowieści”

Sprawozdanie z konferencji „Ekoanimator w rekreacji i turystyce”

W dniu 30.X.2007 roku o godz. 10.30 w Urzędzie miasta we Włocławku odbyła się konferencja zorganizowana przez Włocławskie Centrum Edukacji Ekologicznej, której celem było podsumowanie II edycji programu pt. „Ekoanimator w rekreacji i turystyce” – sfinansowany przez narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Konferencja stanowiła forum wymiany doświadczeń dla uczestników zarówno pierwszej jak i drugiej edycji programu.

Na konferencję zostały zaproszone osoby związane i współpracujące z Włocławskim Centrum Edukacji Ekologicznej, uczniowie z Zespołu Szkół Chemicznych oraz przedstawiciele Parków Krajobrazowych, którzy czynnie brali udział w warsztatach i realizowali program. Mieliśmy zaszczyt gościć przedstawicieli następujących parków: • Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego, • Chełmińskiego i Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego, • Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego, • Krajeńskiego Parku Krajobrazowego, • Mazowieckiego, Chojnowskiego i Brudzeńskiego Parku Krajobrazowego, • Sieradzkich Parków Krajobrazowych.

Konferencję rozpoczęła p. Maria Palińska – koordynator krajowy programu oraz dyrektor Włocławskiego Centrum Edukacji Ekologicznej. Na wstępie zostały również wręczone dyplomy osobom, które przez 10 lat istnienia organizacji udzielały się i aktywnie współpracowały z Włocławskim Centrum Edukacji Ekologicznej.

Po krótkim wstępie rozpoczęły się prezentacje przygotowane i opracowane przez przedstawicieli Parków Krajobrazowych biorących udział w I i II edycji „Ekoanimator w rekreacji i turystyce”.

Jako pierwsza wystąpiła p. Daria Jachimowska – pracownik Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego. Wszystkich gości zachwyciły przepiękne zdjęcia krajobrazu. Po krótkim opisie regionu przedstawiono cele projektu, którymi było: stworzenie sieci ścieżek turystyczno-edukacyjnych, kształtowanie postaw proekologicznych, promowanie piękna zasóbów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku.

Następnym etapem konferencji było wystąpienie p. Marioli Modrzejewskiej przedstawiciela Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego na temat „Śladami nietoperzy”. Zgromadzeni mieli okazję poznania najważniejszych aspektów ochrony tego gatunku, zapoznani zostali z podstawowymi informacjami oraz potrzebą tworzenia miejsc lęgowych dla nietoperzy.

Później głos na temat „Szlakami romantycznej Wysoczyzny” zabrała p. Jolanta Marcinkowska.

Naszą uwagę skupiła również prezentacja p. Joanny Majewskiej z „Zielonej Szkoły” w Gorenium Dużym pt. „W kuchni ekologicznie i po kujawsku”. Głównym celem projektu przygotowanego przez mieszkańców gminy Baruchowo było: prawidłowo segregować odpady kuchenne i inne śmieci, właściwie organizować kompostowniki. Przygotowywanie przez gospodynie domowe potraw kujawskich i serwowanie ich turystom. Po zakończeniu programu osiągnięto założone cele i zadania. Efektem pracy mieszkańców są nowe kompostowniki, wzrost świadomości ekologicznej oraz integracja lokalna.

Głos zabrał również p. Marian Rutkowski, przedstawił prezentację pt. „Tu będzie las”. Celem ogólnym w myśl koncepcji zrównoważonego rozwoju było wskazanie społeczności możliwości poprawy warunków życia poprzez odpowiednie zagospodarowanie gruntów co spowoduje wzrost lesistości w gminie Zbójno.

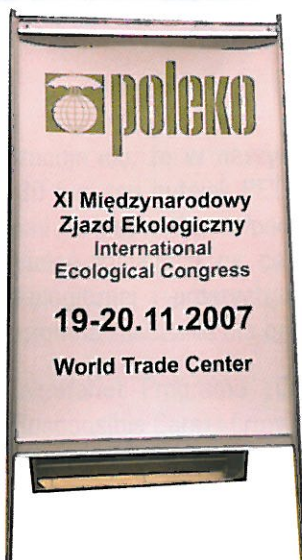
Swą prezentacją zachwyciła nas również p. Grażyna Sowińska z Krajeńskiego Parku krajobrazowego. W dużej części swego wystąpienia prezentowała zdjęcia regionu krajeńskiego, zabytki oraz walory przyrodnicze i historyczne Parku. Głównym celem projektu było rozwijanie więzi między człowiekiem a środowiskiem, wzrost zaangażowania społeczności lokalnej w sprawy dotyczące ochrony środowiska, skanalizowanie ruchu turystycznego, propagowanie turystyki i promocja edukacji terenowej.

Kolejnym gościem był przedstawiciel Chełmińskiego Parku Krajobrazowego. Tematem jego referatu była „Ścieżka przyrodnicza Stańków”. Celem tej prezentacji było zapoznanie z bogactwem przyrody zbiornika wodnego Stańków., poznanie zagrożeń ekosystemów wodnych, kształtowanie postawy prośrodowiskowej, rozwijanie umiejętności pracy w grupach.

Głos zabrał także p. Robert Gonia, przedstawiciel Chełmińskiego i Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego. Tematem programu był „Czarny szlak rowerowy po Dolinie Dolnej Wisły”, promowanie walorów przyrodniczych i kulturowych, propagowanie czynnych form turystyki. Pracownicy Parku Krajobrazowego pragną wytyczyć i oznakować 480 km szlaku rowerowego, chcąc również promować nadwiślańskie gminy i miasta.

Konferencję zorganizowano przy pomocy Wydziału Ochrony Środowiska i Rolnictwa Urzędu Miasta Włocławek i pod patronatem Andrzeja Pałuckiego Prezydenta Miasta.

„Zielone Forum”

W dniu **19 XI 2007 r.** uczestniczyliśmy w Forum Pozarządowych Organizacji Ekologicznych „Zielone Forum” przy Eko Media Forum 2007. Na konferencji, która odbyła się w Wielkopolskim Urzędzie Wojewódzkim poruszono kwestie edukacji ekologicznej jako elementu ekorozwoju, możliwości finansowania

działań na rzecz ochrony środowiska przez WFOŚiGW w Poznaniu, konsumenckiej – ogólnopolskiej kampanii edukacyjnej „Kupuj odpowiedzialnie! Twoje pieniądze kształtują świat!”, tu głos zabrała Polska Zielona Sieć, natomiast Dolnośląska Fundacja Ekorozwoju zaprezentowała ogólnopolskie wyniki społecznego monitoringu WFOŚiGW 2007. Było to seminarium towarzyszące XI Międzynarodowemu Zjazdowi Ekologicznemu.

Kolejne referaty których wysłuchaliśmy odbywały się już w Sali Konferencyjnej WTC Poznań i dotyczyły wymagań prawnych przy prowadzeniu inwestycji na obszarach Natura 2000, aspektu ochrony środowiska przy budowie Gazociągu Północnoeuropejskiego jak również wpływu EURO 2012 na ochronę środowiska.

XI Międzynarodowy Zjazd Ekologiczny uświetniła uroczysta Gala, na której wręczono prestiżowe nagrody i wyróżnienia przeznaczone na osiągnięcia na rzecz środowiska, m. in.: Puchary Recyklingu, tytuł Promotora Energetyki Odnawialnej miesięcznika „Czysta Energia” czy Nagrodę „Przyjaciół Ziemi” Fundacji Nasza Ziemia. Na zaproszonych gości czekało jeszcze coś zarówno dla duszy jak i ciała: recital zespołu wokalnego „Monk” i bankiet w antresoli Iglicy, gdzie były uściski dłoni, gratulacje i interesujące rozmowy dotyczące środowiska.

Kolejny dzień – **20.XI** – to już otwarcie Międzynarodowych Targów Poznańskich Poleko'2007, finał konkursu o Puchar Recyklingu „Przeglądu Komunalnego” i kolejne seminaria dotyczące gospodarki odpadami, gospodarki wodno – ściekowej oraz zarządzania hałasem środowiskowym.

W czasie trwania Targów oprócz stoisk firm i organizacji związanych ze środowiskiem, w poszczególnych pawilonach odbywały się konferencje i seminaria, m. in.: Forum Czystej Energii, Forum Recyklingu, prezentacje Państwowej Agencji Atomistyki itd., każdy ze zwiedzających znalazł coś dla siebie.

Nasza wizyta w Poznaniu dobiegła końca 20.XI ale Targi Poleko'07 można było odwiedzać do 23.XI.

Tekst i zdjęcia:
Julia Zielińska

RECYKLING SZANSĄ DLA ŚRODOWISKA

W Zielonej Szkole w Gorenium Dużym Włocławskie Centrum Edukacji Ekologicznej zorganizowało konferencję pt. „Recykling szansą dla środowiska”.

Omówiono problematykę edukacji ekologicznej, która gwarantowałaby właściwy system gospodarowania odpadami – **dr Władysław Kubiak**. Aktualne regulacje prawne przedstawiła Pani **Anna Ciesielska**, kierownik Włocławskiej Delegatury

Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Modelowe rozwiązania recyklingu stosowane w Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej „Saniko” we Włocławku omówiła Pani **Violetta Sartonowicz**.

Pan dr hab. **Stanisław Biniak** z UMK w Toruniu przedstawił aspekty technologiczne i środowiskowe recyklingu energetycznego i materiałowego.

Obrady konferencyjne w Gorenium były również okazją do wręczenia jubileuszowych (10-lecie WCEE) medali i dyplomów dla osób i instytucji za wieloletnią współpracę i wkład wniesiony w realizację celów statutowych Stowarzyszenia.

DRZEWKO ZA BUTELKĘ 2007

Szacuje się, że w naszym kraju rocznie wytwarza się 130 tys. ton butelek PET. Bardzo szybko zapełniają się nimi składowiska odpadów, dlatego zorganizowanie działań mających na celu podnoszenie świadomości ekologicznej i prostych zasad odzyskiwania PET, ma ogromne znaczenie dla ochrony środowiska.

Sekretariat Programu „Odpowiedzialność i Troska” (Responsible Care) i firmy branży chemicznej będące realizatorami programu, chcąc zachęcić dzieci i młodzież do aktywnego świętowania Światowego Dnia Ochrony Środowiska obchodzonego w dniu 5 czerwca, w 2003 roku zaproponowali akcję łączącą walory edukacji ekologicznej, aktywności społecznej, dbałości o środowisko naturalne i o własną gminę. Dzięki zaangażowaniu tych firm akcja dynamicznie się rozwija i przynosi coraz bardziej niewiarygodne efekty:

**2003 rok – 7 miejscowości, 11 tys. dzieci,
232.880 szt. butelek, posadzono 989 drzewek**

**2004 rok – 10 miejscowości, 20 tys. dzieci,
280.776 szt. butelek, posadzono 1027 drzewek**

**2005 rok – 11 miejscowości, 22 tys. dzieci,
687.303 szt. butelek, posadzono 871 drzewek**

**2006 rok – 9 miejscowości, 17,5 tys. dzieci,
825.288 szt. butelek, posadzono 992 drzewka**

We Włocławku organizatorem akcji jest **ANWIL S.A.** natomiast Włocławskie Centrum Edukacji Ekologicznej co roku jest współorganizatorem tego przedsięwzięcia.

Akcja „Drzewko za butelkę” odbyła się po raz piąty. I ponownie przyniosła rekordowe wyniki. Przeprowadzona została w dniu 23 maja 2007, uczestniczyło w niej 17 przedszkoli i 9 szkół podstawowych.

Przedszkola

Ilość zebranych butelek: **169 524 szt.**

Średnia efektywność: **167 sztuk na osobę**

I miejsce za ilość: Przedszk. Publ. nr 6 (28 031 szt.)

I miejsce za efektywność: Przedszk. Publ. nr 6
(758 szt. na osobę)

II miejsce za ilość: Przedszkole Publ. nr 35 (26 527 szt.)

II miejsce za efektywność: Przedszk. Publ. nr 27
(477 szt. na osobę)

III miejsce za ilość: Przedszk. Publ. nr 36 (15 600 szt.)

III miejsce za efektywność: Przedszk. Publ. nr 35
(379 szt. na osobę)

Szkoły

Ilość zebranych butelek: **270 000 szt.**

Średnia efektywność: **113 szt. na osobę**

I miejsce za ilość: SP nr 20 (77 794 szt.)

I miejsce za efektywność: SP nr 7 (379 szt. na osobę)

II miejsce za ilość: SP nr 5 w Zesp. Szk. Integracyjnych
nr 1 (67 760 szt.)

II miejsce za efektywność: SP w Zesp. Szk. nr 11
(366 szt. na osobę)

III miejsce za ilość: SP nr 7 (36 785 szt.)

III miejsce za efektywność: SP nr 18
(245 szt. na osobę)

Ilość dzieci ogółem biorących udział w akcji: 3 405 os.

Razem zebrano 439 526 szt butelek.

Średnia efektywność: 129,1 szt. na osobę.

Ilość posadzonych drzewek i krzewów: 260 szt.

Finał akcji odbył się w dn. 19 maja 2007. Podczas finału rozstrzygnięto konkurs plastyczny związany z akcją, wręczono dzieciom dyplomy i upominki za uczestnictwo w akcji oraz nagrody za III, II i I miejsce.

Dzieci ze zwycięskich szkół i przedszkoli, pod względem ilości zebranych butelek i efektywności, wzięły udział w zorganizowanych przez ANWIL SA wycieczkach do Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego.

Monika Pawlak

OBCHODY ŚWIĘTA DRZEWA 2007 W SZKOLE PODSTAWOWEJ W KOWALU

oraz przedstawiciela GWPK, p. Zbigniewa Centkowskiego. Dzieci miały niepowtarzalną okazję usłyszeć prelekcję na temat olch i lasów łęgowych, którą przeprowadził leśnik p. Zbigniew Piotrowski. Natomiast p. Zbigniew Centkowski zaciekał wszystkich opowieścią o bobrze. Zaproszeni goście wraz z dyrektorem Piotrem Zbonikowskim czuwali nad przebiegiem konkursu ekologicznego pod hasłem „Nasze drzewa”, przygotowanym dla klas I–III i IV–VI. Po części artystycznej i konkursowej przyszedł czas na sadzenie drzewek. Nasi goście wraz z drużyną zwycięzców oraz organizatorami obchodów „Dnia Drzewa”: Małgorzatą Kierzkowską, Anną Gatkowską, Elżbietą Czaplicką, Barbarą Tomicką, Aliną Stalińską posadzili przed szkołą drzewko dla pokoju. Będzie nam przypominało, że warto dbać o świat bez przemocy i wojen.

Święto Drzewa stało się już pewną tradycją, która wpisuje się w naturalną potrzebę każdego z nas, aby zostawić po sobie jakiś ślad. Celem tych obchodów jest zainspirowanie dzieci, młodzieży, nauczycieli przy udziale przedstawicieli różnych instytucji do podejmowania lokalnych działań proekologicznych dotyczących sadzenia i ochrony drzew. Nasza szkoła na czele z dyrektorem Piotrem Zbonikowskim oraz z pomocą wielu nauczycieli od lat zaangażowana jest w szeroko pojętą pomoc na rzecz ochrony przyrody. Jednym z takich działań jest sadzenie drzewek na terenie Miasta Gminy Kowal. Akcje tego typu są wspierane przez wiele instytucji tj; Centrum Edukacji Ekologicznej, Nadleśnictwo Włocławek, które nieodpłatnie przekazuje nam sadzonki czy Gostynińsko Włocławski Park Krajobrazowy. I tym razem na obchodach nie zabrakło przedstawiciela Nadleśnictwa Włocławek, p. Zbigniewa Piotrowskiego

Tekst i foto: Elżbieta Czaplicka

JESIENNE ZIELONE SZKOŁY W FUNCE I MOKRZYSZEWIE

Jesienią br. młodzież z **Zespołu Szkół im. Kazimierza Wielkiego w Kowalu** dzięki wydatnej pomocy otrzymanej z Powiatowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej mogła wyruszyć na zajęcia zorganizowane w dwóch Zielonych Szkołach: w Funce (Bory Tucholskie) i Mokrzeszewie (Dolny Śląsk). Uczestnicy tej pierwszej mieli okazję zapoznać się z historią Parku Narodowego- Bory Tucholskie, z bogactwem flory i fauny występującej na tym terenie. Uczyli się jak żyć w przyjaźni ze środowiskiem naturalnym, jak rozpoznać zagrożenia dla ziemi, wody i powietrza oraz jak tym zagrożeniom zapobiegać.

Wykwalifikowana kadra Harcerskiego Centrum Edukacji Ekologicznej przekazywała młodzieży wiedzę z zakresu rozpoznawania gatunków roślin i zwierząt, ochrony wód i lasów, rzeźby terenu i czynników ją kształtujących oraz zmian zachodzących w środowisku, wynikających z niewłaściwych działań człowieka.

Realizowane były wycieczki piesze i rowerowe, w czasie których uczniowie mogli podziwiać najcenniejszą część Parku Narodowego – Strugę Siedmiu Jezior, zobaczyli unikatowe gatunki roślin, zadziwiający różnorodnością drzewostan, zwierzęta objęte ochroną. Równocześnie zapoznali się ze sposobami ochrony przyrody. Z ogromnym zainteresowaniem wysłuchali historii najstarszego dębu na Pomorzu – 600-letniego Bartusia, mogli zaobserwować zmiany zachodzące w korze drzewa i w jego wnętrzu.

Jedną z wielu atrakcji była także wycieczka do Klosnowa, gdzie od 1913 roku działa największa w Polsce wyluszcarnia nasion. Młodzież mogła zobaczyć, jak wygląda proces wydobywania nasion z szyszek drzew iglastych, uświadomili sobie także, na czym polega praca leśników przy hodowli i ochronie lasu. Ciekawym punktem pobytu na zielonej szkole była także możliwość zobaczenia torfowisk, które są ostojami wielu zagrożonych wyginięciem biocenoz. Uczniowie dowiedzieli się dlaczego należy chronić torfowiska, zapoznali się z wieloma gatunkami rzadko spotykanych roślin, takich jak, np. rosiczka okrągłolistna, turzycza siwa, wełnianka pochwowata.

Poza programem edukacji ekologicznej organizatorzy zapewнили także młodemu ludziom szereg atrakcji. Przeprowadzone były zajęcia z wikliniarstwa, makramy, lepienia z gliny, czerpania papieru, haftu regionalnego, sztuki or-

gami i żeglarstwa. Młodzież mogła przez to zapoznać się z kulturą i sztuką regionu Pomorza i Kaszub.

Natomiast uczestnicy Zielonej Szkoły w Mokrzeszewie mieli szansę zapoznać się z unikatowymi elementami przyrody położonymi na terenie Zespołu Dolnośląskich Parków Krajobrazowych. Na początku wysłuchali prelekcji wicedyrektora Zarządu Lecha Mazura, który wyczerpująco przedstawił i zilustrował prezentacją multimedialną problematykę ochrony zasobów naturalnych i jej prawnych aspektów w rejonie Dolnego Śląska. Wiadomości teoretyczne uczniowie skonfrontowali z rzeczywistością podczas wycieczek w Góry Sowie oraz po ścieżkach dydaktycznych Książańskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny. Ciekawość uczniów budziła Palmiarnia, a w niej niezwykle interesujące okazy kwiatów, krzewów i egzotycznych roślin. Po powrocie z wycieczek w bazie noclegowej organizowane były wykłady i warsztaty prowadzone przez nauczycieli opiekunów na następujące tematy: *Sposoby i efekty recyklingu, Jak oszczędzać wodę gospodarstwie domowym, Wyłączaj, oszczędzaj, odzyskuj*. Zajęcia kończone były quizem z nagrodami dla najlepszych.

Zrealizowany został również program integracji uczniów klas pierwszych. Rozgrywali oni mecze piłki nożnej i siatkowej, spędzali wspólnie czas na wycieczkach rowerowych, poznawali się przy ogniskach prezentując przygotowane wcześniej wiersze i skecze o tematyce ekologicznej oraz prace związane z pobytom na Zielonej Szkole.

PRZYRODNICZO-LEŚNA EDUKACJA EKOLOGICZNA

Do podstawowych zadań w Polityce Ekologicznej Państwa należy edukacja ekologiczna, realizowana jako formalna i nieformalna. Edukacja formalna jest prowadzona w szkołach na wszystkich poziomach nauczania, natomiast nieformalna to taka, którą realizują inne placówki niż szkoła np. organizacje pozarządowe, parki krajobrazowe, lasy państwowe.

Edukacja ekologiczna jest szerokim pojęciem, które zawiera w sobie edukację przyrodniczą, edukację leśną oraz edukację w zakresie gospodarki odpadami. Edukację przyrodniczą i leśną, realizują pracownicy parków krajobrazowych, lasów państwowych jak również pozarządowe organizacje ekologiczne.

W tym celu na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo wyznaczane są ścieżki dydaktyczne, których głównym zadaniem jest zaprezentowanie cennych terenów i zwrócenie uwagi na charakterystyczne dla danego środowiska elementy przyrody ożywionej i nieożywionej. Takie podejście pozwala na wyznaczenie tras dla turystów, „skanalizowanie” ruchu turystycznego na obszarach chronionych. To zadanie wraz z zadaniami ochrony przyrody i edukacji jest podstawowym zadaniem parków krajobrazowych. Należy pamiętać, że edukacja przyrodnicza stanowi komentarz do życia lasu, obserwowanych zjawisk przy czym najkorzystniej realizować ją w terenie właśnie na oznakowanych i wytyczonych ścieżkach dydaktycznych. Aby sukces podejmowanych przez nas działań edukacyjnych był zapewniony konieczny jest także dobry scenariusz – konspekt zajęć - oczywiście różny, zależny od wieku uczestników. Podczas przygotowywania konspektu zajęć należy pamiętać o określeniu celów ogólnych podejmowanych działań edukacyjnych, które wskazują efekt końcowy, ale także powinniśmy określać cele szczegółowe, które mówią co nasz „odbiorca” ma osiągnąć. Cele te mogą być ujęte w kategoriach wiadomości, umiejętności, w postaci norm zachowań lub postaw. Wykwalifikowani „przewodnicy” - pracownicy parków lub leśnicy – uczą odbiorców postrzegania przyrody z wszystkimi jej walorami. Ścieżki dydaktyczne możemy traktować jako bierną lub czynną formę edukacji. Biernie zwiedzamy ją bez przewodnika, natomiast czynnie korzystając z jego usług. Często nauczyciele korzystają z różnego rodzaju form doskonalenia zawodowego dzięki którym sami prowadzą zajęcia na wcześniej poznanych ścieżkach dydaktycznych.

Dzięki prowadzeniu zajęć w terenie wykorzystujemy naturalne środki dydaktyczne takie jak obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej, zjawiska przyrodnicze. Zajęcia na ścieżce mogą być prowadzone w formie wycieczki, lekcji terenowej, warsztatów. Wykorzystujemy

w nich zarówno samodzielną pracę ucznia jak i pracę zespołową. Bardzo ważnym czynnikiem takiej „lekcji ekologii w naturze” jest aspekt emocjonalnego przeżywania przyrody. Podczas takich zajęć poznawanie i nauka nie następuje tylko umysłem ale również zmysłami (oko, ucho, węch). Nauka w terenie daje możliwości „odczuwania przyrody” wszystkimi zmysłami.

W województwie kujawsko – pomorskim jest 8 parków krajobrazowych, 2 leśne kompleksy promocyjne (Leśny Kompleks Promocyjny „Bory Tucholskie” i Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Gostyńskiego-Włocławskie”) i 27 Nadleśnictw.

Park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnienie tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Wśród parków krajobrazowych województwa kujawsko-pomorskiego wymienić należy: Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy, Brodnicki Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Dolnej Wisły, Wdecki Park Krajobrazowy, Tucholski Park Krajobrazowy, Krajeński Park Krajobrazowy, Nadgoplański Park Tysiąclecia, Gostyński-Włocławski Park Krajobrazowy.

Ryc. 1. Mapa województwa kujawsko-pomorskiego z naniesionym Wojewódzkim Systemem Obszarów Chronionych.

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu obejmuje lasy regionu kujawsko-pomorskiego o powierzchni 430 tys. ha., dzielących się na 27 nadleśnictw. Wśród nich wielkością i zwartością wyróżniają się Bory Tucholskie, Puszcza Bydgoska i Lasy Gostynińsko-Włocławskie. W województwie kujawsko-pomorskim istnieją następujące Nadleśnictwa: Nadleśnictwo Brodnica, Nadleśnictwo Bydgoszcz, Nadleśnictwo Cierpiszewo, Nadleśnictwo Czersk, Nadleśnictwo Dąbrowa, Nadleśnictwo Dobrzejewice, Nadleśnictwo Golub – Dobrzyń, Nadleśnictwo Gołębki, Nadleśnictwo Gniewkowo, Nadleśnictwo Jamy, Nadleśnictwo Osie, Nadleśnictwo Lutówko, Nadleśnictwo Miradz, Nadleśnictwo Przymuszewo, Nadleśnictwo Różanna, Nadleśnictwo Runowo, Nadleśnictwo Rytel, Nadleśnictwo Skrwilno, Nadleśnictwo Solec, Nadleśnictwo Szubin, Nadleśnictwo Toruń, Nadleśnictwo Trzebciny, Nadleśnictwo Tuchola, Nadleśnictwo Włocławek, Nadleśnictwo Woziwoda, Nadleśnictwo Zamrzenica, Nadleśnictwo Żołędowo.

We wszystkich wymienionych formach istnieją ścieżki dydaktyczne wykorzystywane w edukacji ekologicznej. Trasy ścieżek są oznakowane i wyposażone w tablice dydaktyczne, przystanki i miejsca odpoczynku. Niektóre z nich dostępne są dla turystów pieszych, inne dla rowerzystów jeszcze inne z powodu długości możliwe są do zwiedzania autokarem. Dla większości ścieżek opracowane są specjalistyczne materiały metodyczne, zestawy ćwiczeń i przewodniki. Opracowania te skierowane są do wszystkich osób korzystających z uroków przyrody. Część z opracowań skierowana jest do nauczycieli jako grupy zawodowej, która nieustannie się rozwija na różnego rodzaju kursach, warsztatach gdzie wzbogaca swoją wiedzę teoretyczną i praktyczną. Sprzyja temu pasja poszukiwania nowych lepszych metod, środków oraz reforma edukacji promująca metody aktywizujące ucznia.

Najbliżej Włocławka położony jest *Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy* utworzony w 1979 roku. Częściowo położony jest w obrębie Kotliny Płockiej, a częściowo w obrębie Pojezierza Gostynińskiego. Jest ważnym elementem korytarza ekologicznego łączącego Kampinoski Park Narodowy z Puszcą Bydgoską i dalej z Borami Tucholskimi. Park ten obejmuje obszary cenne przyrodniczo oraz o bogatej tradycji kulturowej. Na terenie Parku wyznaczono dziewięć tras przyrodniczych ścieżek dydaktycznych o łącznej długości 102 km. Trasy ścieżek prowadzą przez interesujące przyrodniczo, krajobrazowo i kulturowo tereny Parku. Ścieżki dydaktyczne stanowią doskonałe zaplecze do realizacji zajęć podczas których można poznać ekosystemy leśne, łąkowe, bagienne, tereny osadnicze oraz obserwować wpływ człowieka na środowisko. Część z tych ścieżek została opracowana przez pracowników parku, niektóre przez leśników, a część powstała we współpracy nauczycielami ze szkół położonych na jego terenie.

Rola i znaczenie ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych w edukacji ekologicznej szczególnie przyrodniczej jest nieoceniona, bo jak można poznać gatunki ptaków usłyszeć ich głosy, poczuć zapach „przyrody” nie wychodząc z budynku szkolnego. Taki sposób poznawania przyrody jest szczególnie ważny dla mieszkańców dużych miast, którzy nie mają codziennego kontaktu z naturalnym, nie przekształconym przez człowieka środowiskiem.

„Od Kujawiaka do Oberka”

Pod takim hasłem odbył się w dniu 27 października 2007 roku drugi festiwal folkloru i kultury ziemi Mazowieckiej i Kujawskiej.

W Łącku pojawiły się zespoły folklorystyczne, artyści ludowi i gospodynie z Kół Gospodyń Wiejskich z Mazowsza i Kujaw.

Twórcy ludowi prezentowali kiermasze własnych wyrobów regionalnych: rzeźba w drewnie, kowalstwo ozdobne, wiklina, stroiki z kwiatów, wyroby ze słomy, haft, wyroby z ceramiki i ręczne malowanki na szkle i ceramice.

Uczestnicy festiwalu byli świadkami zmagania scenicznych zespołów folklorystycznych, kapel ludowych i grup wokalanctanecznych podczas prezentowanego przeglądu.

W trakcie festiwalu prezentowane były również okolicznościowe wystawy: malarstwa, fotografii przyrodniczej i prac plastycznych.

Gościem specjalnym festiwalu był Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny.

Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego z siedzibą w Łącku było po raz kolejny organizatorem tej wspólniejszej imprezy, promującej region Mazowsza i Kujawy i jego bogactwo kulturowe, historyczne, przyrodnicze i turystyczne.

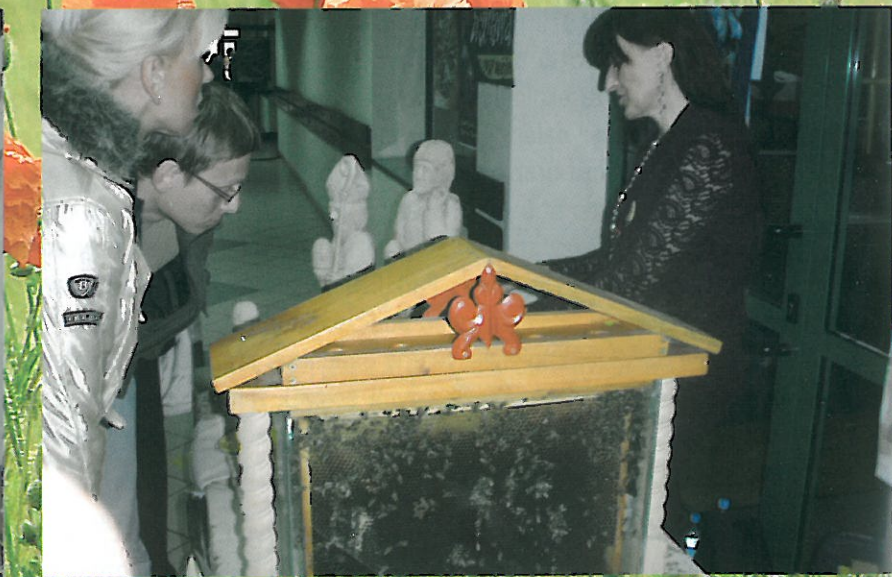
tekst: Zbigniew Centkowski
foto: Witold Kaczmarek

OD KUJAWIAK

2. Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi

27 X

A DO OBERKA

mi Kujawskiej i Mazowieckiej
2007

EDUKACJA ŚRODOWISKOWA GOSTYNIŃSKO-WŁOCŁAWSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO – potencjał i możliwości

cz. II

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie przyrody jednym z zadań parków krajobrazowych jest edukacja ekologiczna polegająca na prowadzeniu edukacji przyrodniczej a także promowanie wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i turystycznych. Celem ogólnym edukacji jest ukazanie wartości etycznych, estetycznych i ekonomicznych, istotnych w życiu jednostek i zbiorowości oraz ich wpływ na zarządzanie środowiskiem przez ludzi. Edukację ekologiczną to trwały proces zamierzony na całe pokolenia, w trakcie którego wszyscy członkowie społeczeństwa przyswajają sobie wiedzę i wartości oraz nabywają doświadczenia w harmonijnym współżyciu z przyrodą.

Biorąc pod uwagę szeroki przekrój grup społecznych oraz zakres wiekowy uczestników procesu edukacji ekologicznej należy stosować różnorodne formy i metody środków edukacyjnych.

Wiedzę przyrodniczą zdobywają również dzieci i młodzież szkół wszystkich szczebli. Jedną z form edukacji środowiskowej są zajęcia terenowe a więc wprowadzenie uczestników w naturalne środowisko roślin, zwierząt, poznanie dynamiki przyrody, współzależności i zagrożeń. Dzięki temu kształtowana jest umiejętność obserwacji zjawisk oraz zachowań świata roślin i zwierząt. Zajęcia takie oparte są głównie o obserwacje w ramach warsztatów przyrodniczych prowadzonych na ścieżkach przyrodniczo – dydaktycznych, wyznaczonych i oznakowanych w terenie.

W Gostynińsko – Włocławskim Parku Krajobrazowym funkcjonuje 9 ścieżek przyrodniczo – dydaktycznych:

- ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Niecka Kłocieńska”,
- ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Lasy Łąckie”,
- ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Smolnik – Kosinowo - Ruda”,
- ścieżka przyrodniczo – leśna „Kukawy”,
- ścieżka przyrodniczo – leśna „Lucień”,
- ścieżka przyrodniczo – leśna „Łąck”,
- ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Modzerowo”,
- ścieżka przyrodniczo – ekologiczna „Warząchewka”,
- ścieżka ornitologiczna – „Niecka Kłocieńska”

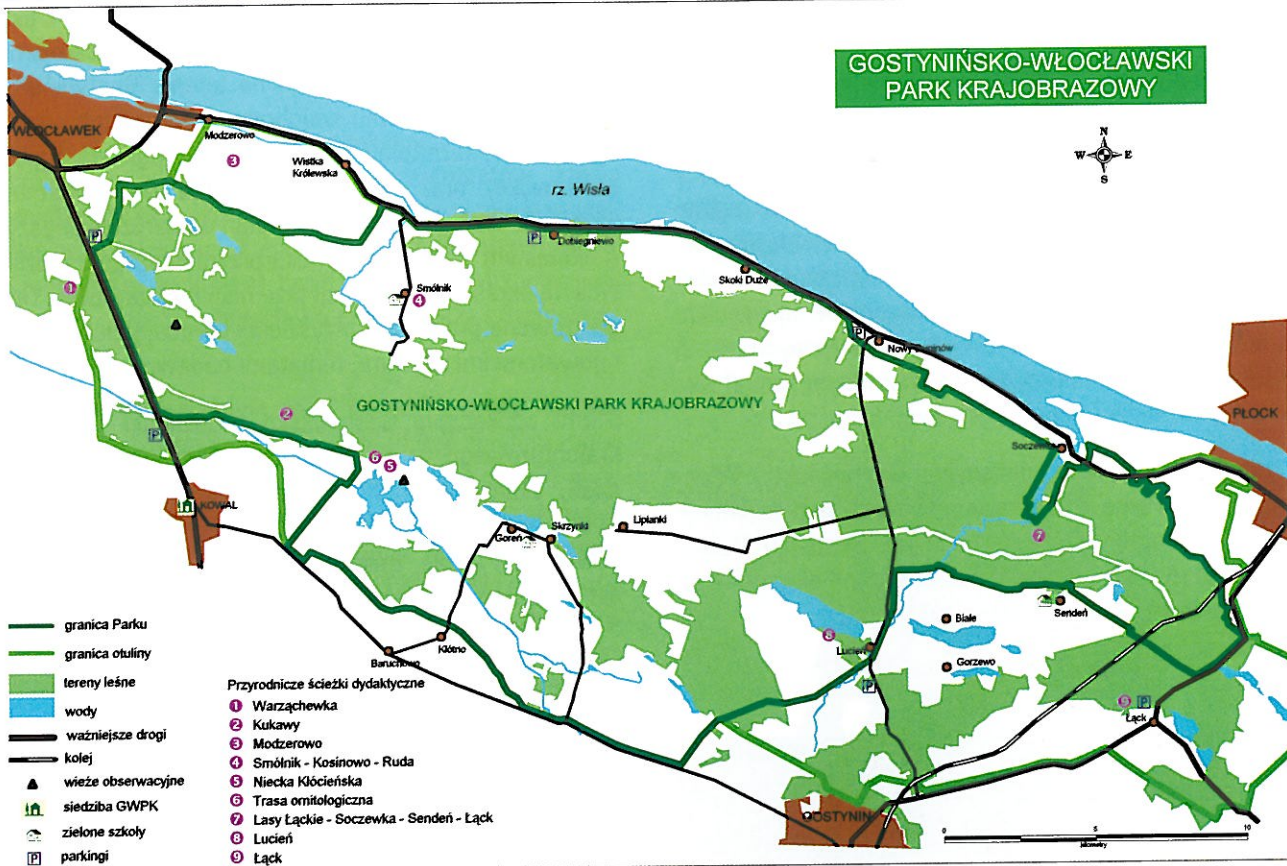
Dla każdej z wytyczonych tras opracowano przewodnik i oznakowanie terenowe każdego przystanku. Wszystkie zajęcia terenowe prowadzone są w oparciu o wcześniej przygotowane scenariusze. Forma zajęć na każdej

ze ścieżek przyrodniczych dostosowana jest do rodzaju uczestników od zajęć standardowych po niekonwencjonalne gry i zabawy. Walory przyrodnicze stanowiące główny potencjał terenu parków krajobrazowych, są doskonałym miejscem dla organizowania warsztatów terenowych, zielonych szkół, rajdów rowerowych, spływów kajakowych.

Zajęcia stacjonarne prowadzone są w formie prelekcji, pogadanki, wzbogacone środkami audiowizualnymi, filmami przyrodniczymi oraz eksponatami służącymi jako pomoce dydaktyczne. Zajęcia edukacyjne organizowane w salach dydaktycznych i w plenerze przybliżające walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe parków krajobrazowych (zielone lekcje) np.

- a) **Temat: „Środowisko przyrodnicze”**
Charakterystyka zespołów roślinnych i zwierzęcych w wybranych biocenozach (las, pole, łąka, jezioro, obszary NATURA 2000). Rozpoznawanie i opisywanie wybranych roślin i zwierząt z określonych środowisk. Pojęcie populacji środowiska. Rodzaje lasów oraz gospodarcze i przyrodnicze ich znaczenie (bór, las, grąd, łęg i ols).
- b) **Temat: „Moje spotkanie z drzewem i krzewem”**
Zajęcia terenowe dla wszystkich kategorii wiekowych dzieci, pozwalające na rozpoznawanie podstawowych gatunków drzew i krzewów o każdej porze roku, na podstawie ogólnego wyglądu (przekroju), po korze, igłach lub liściach.
- c) **Temat: „Formy ochrony przyrody”**
Charakterystyka form ochrony przyrody tworzących krajowy system obszarów chronionych:
 - parku narodowego,
 - rezerwatu przyrody,
 - parku krajobrazowego,
 - obszaru chronionego krajobrazu,
 - obszaru „NATURA 2000”
 - wprowadzenie ochrony w drodze uznania za:
 - pomnik przyrody,
 - stanowisko dokumentacyjne,
 - użytek ekologiczny,
 - zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Zaznajomienie z praktycznymi przykładami szczególnych form ochrony przyrody funkcjonujących na terenie Parku Krajobrazowego.

Mapa Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego z naniesionymi trasami ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych

d) Temat: „Rośliny i zwierzęta objęte ochroną gatunkową”

Zapoznanie z listą roślin zwierząt objętych ochroną gatunkową. Określenie na czym polega ochrona gatunkowa roślin i zwierząt w praktyce. Rozpoznanie roślin i zwierząt chronionych w terenie.

Istotną rolę w edukacji środowiskowej prowadzonej przez Służby Parków Krajobrazowych mają własne wydawnictwa, apele, publikacje oraz organizowane seminaria dla samorządów i społeczności lokalnej oraz konferencje popularno – naukowe. Organizowane seminaria dla pracowników administracji gmin i radnych mają za zadanie zwrócenie uwagi na racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody oparte na zasadzie zrównoważonego rozwoju. Działania gospodarcze podejmowane na terenach parku krajobrazowego, dotyczące głównie gospodarki leśnej, rolnej, wodnej, eksploatacji kopalni, osadnictwa i rekreacji, muszą w pierwszej kolejności uwzględniać ochronę istniejących walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych.

W sezonie turystycznym jedną z form edukacji jest promocja walorów przyrodniczych i krajobrazowych GWPK poprzez organizowanie wystaw przyrodniczych, posterów tematycznych.

Prowadzenie dokumentacji fotograficznej podczas rutynowej pracy merytorycznej pozwoliło na realizację przedsięwzięcia jakim są wystawy fotograficzne i ekspozycje przyrodnicze. Ta forma popularyzacji walorów przyrodniczych i piękna krajobrazów Parku cieszy się dużym zainteresowaniem dorosłych i młodzieży.

Wystawy fotograficzne i ekspozycje przyrodnicze prezentowane przez Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy przybliżają zwiedzającym środowisko przyrodnicze, historię i kulturę regionów.

Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy eksponuje wystawy fotograficzne w trzech tematach przyrodniczych:

1. Wystawa fotograficzna pn. „Walory krajobrazowe i kulturowe GWPK” obejmująca 20 fotogramów najpiękniejszych fragmentów chronionego krajobrazu Parku oraz najciekawszych obiektów kulturowych Kujaw i Mazowsza.
2. Wystawa fotograficzna pn. „Fauna i Flora GWPK” – obejmująca 40 fotogramów (zdjęć) eksponujących rzadkie gatunki roślin i zwierząt, głównie będących pod ochroną gatunkową lub na liście „Polskiej Czerwonej Księgi” roślin oraz zwierząt zagrożonych wyginięciem.

3. Wystawa fotograficzna pn. „Bioróżnorodność ekologiczna i krajobrazy – walorami GWPK” – obejmująca 60 fotogramów eksponujących walory krajobrazowe, ochronne, kulturowe i historyczne obszarów GWPK.

Zgromadzone wydawnictwa, publikacje i prasa z dziedziny ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu, edukacji oraz inne pozycje tematycznie związane z działalnością merytoryczną Parków udostępniane są dzieciom i młodzieży szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich, studentom, nauczycielom oraz innym zainteresowanym ekologią i ochroną przyrody.

Uzupełnieniem oferty edukacyjnej Gostynińsko - Włocławskiego Parku Krajobrazowego jest sieć zielonych szkół w: Gorenium Dużym, Smólniku, Sendeniu Dużym oraz tras rowerowych do najciekawszych przyrodniczo, krajobrazowo i historycznie miejsc.

Bardzo duże znaczenie zarówno w edukacji jak i aktywnej ochronie przyrody ma współpraca ze szkołami wyższymi. Uczelnie organizują na terenie Gostynińsko – Włocławskiego Parku krajobrazowego praktyki, obozy naukowe (ornitologiczne, chiropterologiczne i gleboznawcze), oraz realizują tematy badawcze. Jest to niezwykle ważne gdyż wyniki badań dostarczają wiedzy o aktualnym stanie środowiska przyrodniczego z możliwością określenia tendencji przemian jak i zagrożeń. Organizowane praktyki w przyszłości owocują ciekawymi i nowatorskimi pracami, tematami badawczymi.

Oferta edukacyjna Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego w połączeniu z działaniami zielonych szkół, Włocławskiego Centrum Edukacji Ekologicznej tworzy pakiet w którym każdy może znaleźć coś ciekawego dla siebie, znajomych, gości i wszystkich tych dla których poznawanie przyrody jest bliskie.

KŁÓBKA – WALORY KULTUROWE I PRZYRODNICZE

cz. III

Również w następnych pokoleniach rodziny Orpiszewskich odnaleźć się daje reprezentantów, którzy wyróżniali się nieprzeciętnymi walorami duchowymi, posiadali zdolności literackie i zyskali sobie uznanie środowiska, w którym przyszło im żyć. Wspomnijmy choćby dwóch: Władysława (1856-1942) i Stanisława (1869-1923).

Władysław był najstarszym synem Ludwika, belwerczyka i hrabianki Anny Zyberk-Plater. Zgodnie z nieskrywanymi życzeniami ojca postanowił zostać księdzem, wstąpił również do zakonu zmartwychwstańców, gdzie pełnił odpowiedzialne funkcje w domach zakonnych w Paryżu, Rzymie, Lwowie i Krakowie, prowadził szeroko zakrojone prace charytatywne, społeczne i kulturalne wśród emigracji, czynny był również jako pisarz, ponadto wykazywał zdolności muzyczne i plastyczne.

Władysław odebrał staranne wykształcenie (prywatne gimnazjum w Lozannie, studia z filozofii i teologii w rzymskim Collegium Germanicum). Edukację uzupełniały dyskusje prowadzone w domu rodzinnym, w których miał okazję uczestniczyć, kiedy bywali tam m.in. Władysław Czartoryski, Teofil Lenartowicz, Hieronim Kajsiowicz czy Aleksander Jełowicki. Jako młody zakonnik wyjechał w 1882 r. do Lwowa, by tam pracować przy znanym historyku, ks. Walerianie Kalince, pełniącym także obowiązki przełożonego miejscowego domu zmartwychwstańców. Następnie przebywał w Paryżu, gdzie spotykał się z Cyprianem Kamilem Norwidem, a także w Rzymie. Później wysłany został do Krakowa, by objąć obowiązki wicerektora utworzonego tam wówczas nowego domu Zgromadzenia. Swą gorliwą pracą przyczynił się wydatnie do powstania budynków zakonnych i kościoła w tym mieście. W 1884 r. poznał przebywającego w Krakowie Ignacego Domeykę.

W latach następnych pracował kolejno: we Lwowie, Paryżu, Krakowie, a w lipcu 1895 r. otrzymał nominację na dyrektora Misji Polskiej we Francji z siedzibą w Paryżu. W tym czasie wypełniając swoje obowiązki miał okazję poznać prawie całą polską emigrację przebywającą w stolicy Francji i na prowincji. Starał się podtrzymać ducha narodowego, łągodził wewnętrzne waśnie i spory polityczne, włączał się w uroczystości patriotyczne związane z ważnymi świętami i rocznicami, np. organizował obchody 50-lecia śmierci Fryderyka Chopina czy, jako członek Komitetu Pogrzebowego, uczestniczył w ekshumacji prochów Adama Mickiewicza i złożeniu ich na Wawelu. Zawarł znajomości i przyjaźnie z dziećmi naszego pierwszego wieszczą, a także z synami

Józefa B. Zaleskiego. Prowadził z nimi ożywioną korespondencję do końca życia. Interesował się też losem emigrantów przybyłych do Francji po powstaniu styczniowym, by niejednokrotnie udzielać im wsparcia również materialnego. Należał wtedy do wielu towarzystw charytatywnych i społecznych, np.: Towarzystwa Dobroczynności Dam Polskich, Towarzystwa Czczenia i Chleba czy Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki Polskiej oraz Muzeum im. Adama Mickiewicza.

Orpiszewscy na ganku dworu w Kłóbce, pocz. XX w.

Po likwidacji Misji w 1904 r. ponownie znalazł się w Krakowie, gdzie m. in. pełnił funkcję przełożonego domu zakonnego (1905-1908). Rozwijająca się choroba spowodowała w następnych latach wyjazdy do Karlsbadu i Szwajcarii. W 1916 r. w Vevey spotykał się z wybitnymi osobistościami skupionymi wokół powstałego rok wcześniej Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce, m. in. Ignacym Janem Paderewskim, Władysławem Mickiewiczem, Gabrielem Narutowiczem i Henrykiem Sienkiewiczem, z którym zetknął się wcześniej w Krakowie. (Komitet w latach 1915-1919 zebrał i przekazał do kraju pomoc wartości 20 milionów franków szwajcarskich). Po śmierci sławnego autora „Quo vadis”, która nastąpiła w Vevey, to on celebrował uroczyste nabożeństwo żałobne. Dokładny opis tej smutnej uroczystości znajduje się w jego pamiętnikach.

Po kilkuletnim pobycie w Montreux, w roku 1921 ponownie przybył do domu zakonnego w Krakowie, gdzie pełnił różne funkcje, a także dużo czasu przeznaczał na twórczość własną i przekłady. 27 III 1930 r. odbyła się uroczystość 50-lecia kapłaństwa. Z tej okazji w prasie krakowskiej, lwowskiej i innych miast polskich oraz po-

lonijnej w USA, pojawiło się wiele artykułów prezentujących dorobek i zasługi szacownego jubilata.

Władysław Orpiszewski opublikował niewiele, rozprawę „Kilka myśli o walce społecznej” (Kraków 1908) oraz książkę „O miłości. Studium psychologiczno-ascetyczne” (Kraków 1934). Wiele jego prac pozostało w maszynopisach, które znajdują się w archiwach rzymskich i krakowskich zgromadzenia. Są wśród nich: „Zapiski dotyczące pracy zmartwychwstańców w Paryżu”, „Krótka kronika założenia domu krakowskiego i lat następných (1884-1930)”, „O skrupałach. Studium psychologiczno-ascetyczne”, „O małżeństwie”, „Studium psychologiczno-ascetyczne o uczuciu”, „Wspomnienia”, a także duży zbiór kazań. Zachowały się ponadto dwie prace napisane po włosku: „Dopo la morte della fondatrice Celina Borzęcka C. R.” (o założycielce Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstanków, żonie, matce, wdowie i zakonnicy, której proces beatyfikacyjny rozpoczął w 1944 r. papież Pius XII, a uroczyste ogłoszenie błogosławioną nastąpiło zupełnie niedawno, tj. 27 X 2007 r.) oraz „Sulla unita sorellana” oraz liczne przekłady na język francuski. Bogata korespondencja z wybitnymi ludźmi jego czasów uległa w dużej mierze rozproszeniu.

Ks. Władysław Orpiszewski zmarł 2 XII 1942 r. w Krakowie i pochowano go na Cmentarzu Rakowickim w grobowcu Zgromadzenia Księżki Zmartwychwstańców.

Inny Orpiszewski, który niewątpliwie dobrze zapisał się w pamięci polonii amerykańskiej, to **Stanisław**, dziennikarz, pisarz i działacz narodowy w USA. Za wielką wodę wyjechał z rodzinnych Kujaw w 1895 r. Trzy lata później zapisał się do Związku Narodowego Polskiego (ZNP), w ramach którego podejmował różne inicjatywy i pełnił odpowiedzialne funkcje. W 1900 r. wybrany został posłem na sejm ZNP w Chicago, w którym to mieście ostatecznie zamieszkał. Publikował swoje wiersze patriotyczne w chicagowskim organie ZNP wychodzącym pod wiele mówiącą nazwą „Zgoda”, który redagowany był w dwóch mutacjach: dla mężczyzn i dla kobiet. W tym piśmie ukazały się także niektóre prace nagrodzone na konkursach literackich organizowanych przez Wydział Oświaty ZNP. W pierwszej edycji tego konkursu Stanisław Orpiszewski zajął I miejsce za pracę „Liberum veto jako wada narodowa”, w drugiej edycji otrzymał II nagrodę za dysertację pt. „Znaczenie obchodów narodowych dla wychodźstwa polskiego w Ameryce”. Kolejną II nagrodą uhonorowano go w 1901 r. po przedstawieniu pracy „Za co nasz naród oddaje hołd H. Sienkiewiczowi”. Przez kilka lat pełnił obowiązki naczelnego redaktora „Dziennika Związkowego”, organu ZNP wydawanego przez oddział w Chica-

go, by później od 1914 r. do śmierci kierować redakcją „Zgody”. Funkcja redaktora naczelnego tego pisma została mu powierzona w wyniku głosowania w czasie obrad XXI Sejmu ZNP.

Działał także w szeregach sokolich. Wiele utworów poetyckich poświęcił właśnie tej tematyce. W wydanej przez A. L. Waldo książce „Sokolstwo Przednia Straż Narodu” (Pittsburgh 1956) znalazły się następujące wiersze Stanisława Orpiszewskiego: „Czołem”, „Nadszedł czas czynów”, „Sokołom polskim”.

Obok działalności piśmienniczej czynnie udzielał się w pracach różnych wydziałów ZNP, np. w Wydziale Wsparć (zbieranie składek i darowizn na pomoc potrzebującym), Wydziale Oświaty (otwieranie szkół, pomoc stypendialna, funkcjonowanie bibliotek itp.). Był sekretarzem Komitetu Budowy Pomników Polskich powołanego przez Kongres Narodowy Polski dla budowy pomnika Tadeusza Kościuszki w Waszyngtonie (odsłonięcie - 11 V 1910). Ponadto był członkiem Polskiego Wydziału Narodowego w Ameryce zrzeszającego wszystkie organizacje i stowarzyszenia polonijne w tym kraju, biorąc czynny udział w pracach Komisji Prasowo-Informacyjnej Komitetu Wykonawczego tej instytucji. Współredagował wydawane wówczas odezwy, apele, komunikaty.

Środowisko polonijne wysoko oceniało jego zdolności literackie, talent polemiczny, umiejętności organizatorskie, pracowitość oraz kwalifikacje moralne. Po śmierci, która nastąpiła 12 IX 1923 r. w Chicago, trumna z jego zwłokami wystawiona była w Domu Związkowym, gdzie rzesze rodaków oddały mu hołd. Wielki pogrzeb odbył się trzy dni później na cmentarzu św. Wojciecha w tym amerykańskim mieście, gdzie najliczniej skupili się Polacy.

Ale i Orpiszewscy pozostający w kraju, w rodzinnych Kujawach, na ojcowiznie w Kłóbce cieszyli się szacunkiem i poważaniem wykraczającym poza lokalne, sąsiedzkie stosunki. Świadczyć o tym może np. fakt niewątpliwego wyróżnienia, jakiego dostąpił we wrześniu 1918 r. gospodarujący wtedy w rodzimym majątku Ludwik, syn Stanisława i wnuk Lucjana. Otóż przypadł mu w udziale zaszczyt wystąpienia w imieniu ziemiaństwa diecezji kujawsko-kaliskiej z mową powitalną wygłoszoną do przybywającego wówczas z wizytą we Włocławku Achille Rattiego, późniejszego pierwszego nuncjusza apostolskiego w Polsce i papieża Pius XI (tego samego, który jako jeden z niewielu członków korpusu dyplomatycznego podczas zagrożenia inwazją bolszewików w 1920 r. nie wyjechał z Warszawy).

Założenia rezydencjonalne

Kłóbka – co już wcześniej było wspomniane – posiada zarówno starą, bo sięgającą XII w. metrykę historyczną, jak również bardzo dobre położenie w terenie świetnie nadającym się do obrony. Występują tu rzadkie na Kujawach połudowania, wyrzuszenia i stromizmy, a także podmokły i zabagniony obszar zasilany wodami płynącej tutaj rzeki Lubieńki, zwanej też Kłobicą. Fakty te pozwalają przypuszczać, iż mogły w Kłóbce istnieć bardzo stare formy osadnictwa. Niewątpliwie najstarszym, zachowanym do dnia dzisiejszego obiektem, w którym zamieszkiwali miejscowi ludzie, jest rozległy kopiec ziemny określany jako grodzisko stożkowate.

Grodzisko

Leży ono w południowo-zachodniej części wsi, po prawej stronie rzeki Lubieńki, w odległości ok. 100 m na północ od drogi biegnącej z Modliborza do Chodcza. Obecnie jest to teren prywatny, a samo grodzisko, porośnięte drzewami i krzewami, nie jest widoczne zarówno ze wspomnianej szosy, jak i z innych punktów obserwacyjnych. Wśród gęstego listowia z trudem odnaleźć można stosowną tabliczkę informującą, iż znajduje się tutaj obiekt zabytkowy prawem chroniony w postaci grodziska z XV – XVII wieku. Po dokładniejszej penetracji terenu okazuje się, iż kopiec ma kształt owalny, silnie wydłużony na osi północ – południe. Składa się z dwóch nasypów i otoczone jest pozostałościami niezbyt głębokiej fosy.

Kopiec ten na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Włocławku w latach 1983-1984 został objęty badaniami archeologicznymi o charakterze weryfikacyjno-rozpoznawczym prowadzonymi przez zespół pracowników i studentów Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego pod kierownictwem Tadeusza J. Hrobacza. W wyniku tych badań grodzisko w Kłóbce wpisane zostało dnia 31 I 1985 r. do rejestru zabytków województwa włocławskiego pod numerem 172/A. Naukowcy ustalili, iż nasyp większy ma długość ok. 60 m i szerokość 30 m, zaś umiejscowiony na jego krawędzi wschodniej nasyp górny ma wymiary: 25 na 5-7 m i wysoki jest na 4 m. Całość kopca wypiętrza się ponad najbliższy teren na ok. 6 do 12 m, a jego stoki są stosunkowo strome, za wyjątkiem części położonej od wschodu. Obszar bezpośrednio przylegający do grodziska na skutek prowadzonej działalności rolniczej ulegał na pewno zmianom i deniwelacjom. Przemieszczone zostały również kamienie i głązy, które się tutaj znajdowały.

Zespół archeologów dokonał analizy materiału wydobytego z 3 wykopów sondażowych o ogólnej kubaturze

Kłóbka – grodzisko

32 m². Znalaziono 109 fragmentów kafli płytkowych, 88 ułamków okazów garmkowych, a także 3 fragmenty przedmiotów żelaznych i 1 fragment kości zwierzęcej. Chronologia przedmiotów ceramicznych została ustalona na koniec XVI i początek XVII wieku. Mimo iż prace sondażowe charakteryzowały się niewielkim zakresem eksploracji kopca, badacze poddali w wątpliwość funkcjonowanie w tym miejscu wcześniejszego, średniowiecznego założenia. Pewne natomiast jest to, iż znajdowało się w tym miejscu założenie rezydencjonalno-obronne, które w literaturze określane jest jako „dwór na kopcu za przekopem”.

Grodzisko w Kłóbce

Tablica na kopcu w Kłóbce

Trudno odtworzyć jest rozlokowanie i wielkość istniejących tu dawniej budynków. Należy przypuszczać, że główne pomieszczenie mieszkalne zajmowało środkową

wą część wyższej partii kopca. Wykonane było z drewna i częściowo z cegieł „palcówek” (zapewne część kominowa). Zachował się tutaj bruk w postaci niezbyt dużych kamieni polnych. Możliwe, iż w części południowo-wschodniej mieściła się też piwnica. Niewielka powierzchnia nasypu górnego nasuwa przypuszczenie, iż mogła tu być posadowiona wieża. W znacznie obszerniejszej części nasypu dolnego znajdowały się zapewne budynki gospodarcze. Nie odnaleziono żadnych śladów po być może istniejących tu dodatkowych elementach obronnych typu palisada, oparkowanie, płoty etc. Ustalono, iż ten nowożytny zespół rezydencjonalno-obronny funkcjonował w latach ok. 1500-1650. Opuszczenie tego miejsca i przeniesienie siedziby posesjonata dóbr kłóbskich na drugie wzgórze w centrum wsi (położone ok. 250 m na południowy-wschód) wiązało się z rezygnacją z obronnego charakteru budowli na rzecz wygody, a może także walorów widokowych. Nowe miejsce z powodzeniem pełniło swoją funkcję przez blisko 300 lat.

cdn.

Tekst i zdjęcia: Arkadiusz Ciechalski

POZDROWIENIA Z PODLASIA...

Pod koniec lipca wybrałam się z rodziną na tygodniowy pobyt na Podlasiu. W trakcie pobytu odwiedziłam swoją koleżankę Marzenę ze stowarzyszenia w Janowie Podlaskim, którą poznałam na zajęciach z Ekoanimatora.

Jak już byliśmy na miejscu oboje z mężem nie mogliśmy uwierzyć, że istnieją jeszcze w Polsce tak piękne, duże obszary dzikiej przyrody. Starorzecza Bugu są prze-

pięknymi, a brak dużych zakładów przemysłowych widać na każdym kroku. Czyste wody i zdrowe powietrze, jest idealnym miejscem rekreacji i wypoczynku dla osób pragnących bliskiego kontaktu z naturą.

Może rejon Podlasia nie może poszczycić się wieloma zabytkami architektury, jednak pięknych krajobrazów tu nie brakuje i nie jeden Warszawiak, czy Łodzianin może tego pozazdrościć.

W Janowie Podlaskim ma swoją siedzibę Park Krajobrazowy „Podlaski Przełom Bugu”. Obszar parku zajmuje powierzchnię 30.904 ha, otulina 17.131 ha, obejmuje fragment doliny dolnego Bugu od Terespoła do rzeki Tocznej. Park leży w granicach woj. Mazowieckiego i woj. Lubelskiego, graniczącego z Białorusią. Długość Bugu w granicach parku wynosi 93 km. Charakterystycznym środowiskiem doliny Bugu są starorzecza z typową roślinnością pływającą, bogate pod względem faunistycznym. Przedstawiciele tego Parku również gościli w WCEE na zajęciach z Ekoanimatora.

Marzena jest przewodnikiem turystycznym po okolicach Janowa Podlaskiego, więc tydzień upłynął nam bardzo szybko. Priorytetem zwiedzania była oczywiście stadnina koni w Janowie Podlaskim. Istnieje od 1817 roku i jest

Klacz z młodym miesięcznym źrebaczkiem, na tle stajni nr 1

„Młode mamy” można pogłaskać

najstarszą państwową stadniną koni w Polsce. Słynie z hodowli głównie koni czystej krwi arabskiej. Cała stadnina mieści się na bardzo dużym obszarze, składa się z zespołu XIX wiecznych stajni. W stajni „Pod zegarem”, połączonej z miejscem pracy weterynarza można spotkać również inne okazy, my widzieliśmy konie śląskie. Tuż przy wjeździe na ten duży obszar pierwsze stajnie należą do ogierów, klacze mieszczą się w innej części. Po drugiej stronie „mieszkają” mamy z młodymi źrebakami. Konie od pierwszego do drugiego roku życia przebywają w jednej części stadniny, znajdują się tam zarówno klacze jak i ogiery. W innych miejscach są konie rasy angloabskiej, konie wystawowe, jeżdżące na zawody itp. Tak więc każda stajnia jest zapelniona po brzegi. Po za tym dokoła stadniny są znaczne obszary łąk na których też można spotkać konie.

Dzięki uprzejmości Marzeny spacerkiem dotarliśmy na przepiękne tereny tuż za obszarem stajni, gdzie poza łąkami mieści się jedno ze starorzeczy Bugu.

Następnego dnia wybraliśmy się na zwiedzanie okolic Janowa. Akurat na terenach Podlasia szczególnie zaznaczyły się wpływy prawosławia, które współistniało z religią katolicką. Dlatego też podjechaliśmy do Grabarki – największe w Polsce sanktuarium prawosławia, coś jak dla katolików Jasna Góra czy Licheń.

Oprócz wyznawców prawosławia dużą grupę stanowili tu również tzw. unicy [według encyklopedii chrześcijańskie wywodzący się z różnych Kościołów wschodnich, którzy uznawali dogmatykę i jurysdykcję Kościoła rzymskokatolickiego (wraz z prymatem papieża), zachowując własną liturgię, ustrój kościelny, duchowość i specyfikę kościelno-prawną], którzy za swoją przynależność do wyznania byli prześladowani przez władze carskie. Często więc mijaliśmy pięknie wpisane w krajobraz wsi podlaskiej drewniane, pounickie cerkwie.

Jadąc do Mielnika, gdzie mieści się góra zamkowa (z której można podziwiać oczywiście starorzecze Bugu) u podnóża której znajdują się ruiny kościółka – obecnie prowadzone są tam wykopaliska archeologiczne mieliśmy okazję przepłynięcia promem Bugu.

Dopóki nie zobaczyłam terenów Podlasia osobiście zawsze uważałam, że skoro mieszkam w mieście, gdzie płynie najdłuższa rzeka Wisła to jest to najpiękniejsza rzeka Polski. Teraz już wiem, że się myliłam. Bug podobnie jak Wisła jest wodą bardzo zdradliwą, ale na pewno nie tak zanieczyszczoną. Wielkie aglomeracje, jak Warszawa, Gdańsk i nie tylko usytuowane były wzdłuż Wisły przez co przez lata dostarczały jej masę zanieczyszczeń. Bug miał w tym temacie więcej szczęścia, gdyż na Podlasiu praktycznie brak jest zakładów przemysłowych, więc powietrze jest niewątpliwie czystsze, a tereny dzikiej przyrody mija się prawie na każdym kroku. Jeśli ktoś szuka na wypoczynek dla siebie piękna przyrody, szumu wody, mnóstwa wolnej przestrzeni i braku tłumów turystów to gorąco polecam PODLASIE.

Znajomość pracowników WCEE z Marzeną tak zaowocowała, że mam nadzieję, iż w przyszłości napiszemy nie jeden wspólny projekt dotyczący branży ekologicznej. Dzięki temu wiele klas mogłoby skorzystać i odbyć podróż do Janowa Podlaskiego i okolic na zajęcia terenowe, a dzieci z Janowa może przyjechałyby do Włocławka. Tego nam wszystkim bardzo życzę.

Spotkanie dwuletniej klaczy z bocianem

Żywność ekologiczna czyli smak natury

Żywność ekologiczna jest produkowana metodami rolnictwa ekologicznego, czyli z wyeliminowaniem środków ochrony roślin oraz nawozów sztucznych.

Ekologiczne metody produkcji żywności mają na celu zapewnienie ochrony zdrowia ludności, ochronę środowiska i stanowią system zrównoważony pod względem: ekologicznym, ekonomicznym i społecznym.

Producenci żywności Ekologicznej mają obowiązek oznaczania swoich produktów certyfikatami: Agrobiotest, Bioekspert, Biocert, Ekogwarancja PTRE i in. (o których pisałam w poprzednim numerze *Ekowieści*).

Potocznie na żywność ekologiczną przyjęło się mówić „zdrowa żywność”, różnica polega na tym, że pierwsze pojęcie oznacza żywność certyfikowaną, zaś drugie stworzono w celach marketingowych.

Polski rynek żywności Ekologicznej jest szacowany na około 50 mln EURO, a żywność certyfikowaną kupuje ponad 7% Polaków, czy to dużo? Sami odpowiedzcie sobie na to pytanie. Zakupów tych dokonują głównie w specjalistycznych sklepach, których jest coraz więcej, niestety na razie w większych miastach lub bezpośrednio u rolników. Modne ostatnio sklepy internetowe oferują dość bogatą gamę produktów ekologicznych.

Według ustawodawstwa unijnego, które obowiązuje w naszym kraju na produktach ekologicznych musi znajdować się nazwa i kod jednostki certyfikującej, której podlega producent.

Logo „rolnictwo ekologiczne” wprowadzono w 2000 roku przez Komisję Europejską, która zajmuje się m.in.: polityką rolną, gospodarczą, międzynarodową itp. Od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, wszystkie nasze certyfikowane gospodarstwa ekologiczne mogą umieszczać takie logo na swoich produktach, lecz nie jest to obowiązkiem i przez to jest rzadko stosowane. Znak „rolnictwo ekologiczne” nakłada na producentów wytwarzanie produktów wysokiej jakości, zaś nam konsumentom pozwala dokonywać właściwego wyboru przy zakupie i mieć gwarancję co do pochodzenia i jakości. Logo oznacza, że minimum 95% składników danego produktu wyprodukowano zgodnie z metodami ekologicznymi oraz że produkt spełnia wymogi oficjalnego systemu certyfikacji.

Zielononóżka kuropatwiana

Wielu z nas nie czyta etykiet umieszczonych na produktach, które co dzień zjadamy. Prawie w każdym z nich znajdują się różne substancje (konserwanty, barwniki, spulchniacze itd.) – to są cele ekonomiczne, dodatkowo zażywamy różne leki lub witaminy. Jeste-

śmy nie świadomi tego, że w naszym żołądku mieszają się co dzień dziesiątki substancji chemicznych i nikt nie jest w stanie przewidzieć co może powstać w tak skomplikowanych reakcjach chemicznych. Po pewnym czasie powodują one poważne uszczerbki na naszym zdrowiu, np.: alergię, które dotyczą coraz większej części społeczeństwa, problemy z gospodarką hormonalną czy niektóre nowotwory.

Żeby zacząć żyć zdrowo musimy nauczyć się czytać etykiety i wybierać produkty najmniej przetworzone, szansą na to jest żywność ekologiczna, powrót do smaków natury, dla wielu nawet nie znanych.

Z kalendarza: 17-20 oraz 28-30 września 2007 r. w Poznaniu odbyły się Targi Polagra Food i Polagra Farma, na których zorganizowano stoisko w ramach kampanii informacyjnej „Rolnictwo Ekologiczne”. Celem była prezentacja produktów ekologicznych, udzielanie informacji na temat ich wytwarzania a odpowiedzi na wszelkie pytania można było zasięgnąć od ekspertów.

Tekst i zdjęcia: Julia Zielińska

Dojrzewające pomidory

Owoce czarnego bzu

Monika Pawlak

Drodzy Młodzi Przyrodnicy

Zbliżają się Święta Bożego Narodzenia, ten cudowny długo wyczekiwany i radosny czas, w którym stajemy się lepsi i miłsi. Wraz ze świętami zaczyna się Zima, czas trudny dla zwierząt, które borykają się ze znalezieniem pokarmu, ale przecież My możemy im pomóc przetrwać tą porę roku. Przypomnijmy sobie co zrobić aby nasi przyjaciele z łatwością przetrwali ten mroźny czas.

Dokarmianie ptaków

Dokarmianie najlepiej rozpocząć w okresie mrozów i opadów śniegu. Raz rozpoczęte dokarmianie należy kontynuować przez całą zimę ponieważ ptaki przyzwyczajają się, że w danym miejscu znajdują pokarm i uzależniają się od pomocy człowieka.

Co jest szkodliwe:

- pokarm nie może zawierać soli, substancji konserwujących i innych dodatków chemicznych,
- słoninka w karmniku powinna być świeża i surowa, nie może być wędzona i solona,

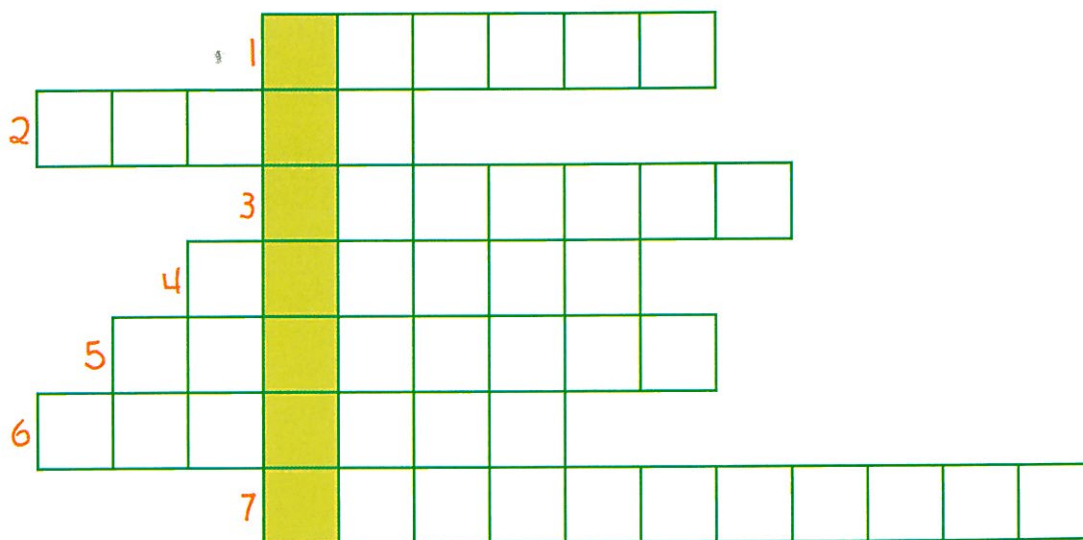
- chleb w dużych ilościach szkodzi ptakom, a szczególnie łabędziom.

Co jest wskazane:

- ziarna zbóż, kasze, płatki owsiane
- nasiona zawierające dużo tłuszczu np. słonecznik, siemię lniane
- łój albo wytopiony tłuszcz wymieszany z nasionkami.

Pokarm najlepiej podawać w małych ilościach aby nie miał możliwości popsuć się lub zamarznąć.

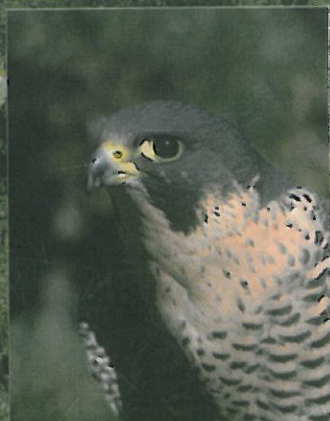
WESOŁYCH ŚWIĄT!

1. Piszczki na strychu i ma szare futerko
2. Sanie za saniami mkną po białym śniegu
3. Śpiewana przy wigilijnym stole
4. Zawieszamy ją na choince
5. Jest biały, okrągły i ma nos z marchewki
6. Pierwsza na niebie
7. Ptak, który zostaje na zimę, lubi owoce jemioly

Włocławskie Towarzystwo Naukowe

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE DORZECZA WISŁY W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO- -POMORSKIM

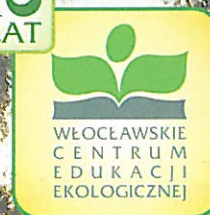

Materiały konferencyjne, Włocławek 29 listopada 2007

Publikacja jest zbiorem referatów
wygłoszonych na konferencji
zorganizowanej przez
Włocławskie Towarzystwo Naukowe
we Włocławku.

Książka przedstawia różnorodność
przyrodniczą i kulturową dorzecza
Wisły oraz perspektywy rozwoju
turystyki na tym obszarze.

10
LAT

EKOANIMATOR

w rekreacji
i turystyce

materiały warsztatowe - II EDYCJA
Włocławek 2006/2007

„EKOANIMATOR w rekreacji i turystyce”
jest wydawnictwem promującym walory
przyrodnicze i kulturowe piętnastu
Parków Krajobrazowych rozmieszczonych
w dziewięciu województwach Polski